

A COMPARATIVE LINGUISTIC STUDY OF THE CATEGORY OF TENSE IN ENGLISH AND UZBEK

Khojamurodova Fayyoza Rustamjonovna

Senior teacher of Shakhrisabz State Pedagogical Institute

Tel: +998 77 270 92 22

Ergasheva Madina Kahramon qizi

Student of Shakhrisabz State Pedagogical Institute

Tel: +998 88 291 07 01

E-mail: ergashevamadina0701@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20321182>

ARTICLE INFO

Received: 16th May 2026

Accepted: 20th May 2026

Online: 21st May 2026

KEYWORDS

Tense category, English language, Uzbek language, comparative linguistics, grammatical system, verb tenses, synthetic and analytical methods, continuous tense, perfect tense, affixation, auxiliary verbs, semantic analysis, functional features, translation issues, linguistic research, speech process.

ABSTRACT

This article presents a comprehensive comparative linguistic study of the category of tense in English and Uzbek languages. The research examines the ways tense is expressed in the grammatical systems of both languages, as well as their structural and semantic characteristics. It is emphasized that in English, tense is expressed through clearly defined grammatical forms, auxiliary verbs, and analytical constructions, whereas in Uzbek, tense is mainly expressed synthetically through affixation and is closely connected with context. The paper analyzes present, past, and future tense forms in both languages, highlighting their functional features and communicative roles in speech. Special attention is paid to continuous and perfect forms in English and their equivalents or partial equivalents in Uzbek.

Furthermore, the study addresses translation issues, particularly the challenges of adequately rendering complex English tense forms into Uzbek. Based on theoretical sources and practical examples, conclusions are drawn and recommendations are provided for language learning, teaching, and translation practice. This research contributes to identifying similarities and differences in the grammatical systems of English and Uzbek and supports the development of comparative linguistics.

СРАВНИТЕЛЬНО-ЛИНГВИСТИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ КАТЕГОРИИ ВРЕМЕНИ В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ

Ходжамуродова Файоза Рустамжоновна

Старший преподаватель Шахрисабзского государственного педагогического института, Тел: +998 77 270 92 22

Эргашева Мадина Кахрамон кызы

Студентка Шахрисабзского государственного педагогического института
Тел: +998 88 291 07 01

Электронная почта: ergashevamadina0701@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20321182>

ARTICLE INFO

Received: 16th May 2026

Accepted: 20th May 2026

Online: 21st May 2026

KEYWORDS

Категория времени,
английский язык,
узбекский язык,
сравнительная
лингвистика,
грамматическая
система, времена
глагола,
синтетический и
аналитический
способы, длительное
время, перфект,
аффиксация,
вспомогательные
глаголы,
семантический анализ,
функциональные
особенности, проблемы
перевода,
лингвистическое
исследование, речевая
деятельность.

ABSTRACT

В данной статье проводится всесторонний сравнительно-лингвистический анализ категории времени в английском и узбекском языках. В рамках исследования рассматриваются способы выражения времени в грамматических системах обоих языков, а также их структурные и семантические особенности. Подчеркивается, что в английском языке категория времени выражается с помощью чётко оформленных грамматических форм, вспомогательных глаголов и аналитических конструкций, тогда как в узбекском языке временные значения преимущественно передаются синтетическим способом — посредством аффиксов и в тесной связи с контекстом. В статье анализируются формы настоящего, прошедшего и будущего времени в обоих языках, раскрываются их функциональные особенности и коммуникативные роли. Особое внимание уделяется таким формам, как длительное (*continuous*) и совершенное (*perfect*) время, а также их соответствиям в узбекском языке. Кроме того, рассматриваются проблемы перевода временных форм, особенно трудности адекватной передачи сложных временных конструкций английского языка на узбекский. На основе теоретических источников и практических примеров формулируются выводы и предлагаются рекомендации для изучения и преподавания языков, а также переводческой деятельности. Данное исследование способствует выявлению сходств и различий в грамматических системах двух языков и развитию сравнительной лингвистики.

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA ZAMON KATEGORIYASINING QIYOSIY-LINGVISTIK TADQIQOTI

Xo'jamurodova Fayyoza Rustamjonovna

Shahrisabz davlat pedagogika instituti katta o'qituvchisi

Tel: +998 77 270 92 22

Ergasheva Madina Qahramon qizi

Shahrisabz davlat pedagogika instituti talabasi

Tel: +998 88 291 07 01

E-mail: ergashevamadina0701@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20321182>

ARTICLE INFO

Received: 16th May 2026

ABSTRACT

Accepted: 20th May 2026

Online: 21st May 2026

KEYWORDS

Zamon kategoriyasi, ingliz tili, o'zbek tili, qiyosiy-lingvistika, grammatik tizim, fe'l zamonlari, sintetik va analitik usul, davomiy zamon, mukammal zamon, affiksatsiya, yordamchi fe'llar, semantik tahlil, funksional xususiyatlar, tarjima muammolari, lingvistik tadqiqot, nutq jarayoni.

Mazkur maqolada ingliz va o'zbek tillarida zamon (tense) kategoriyasining qiyosiy-lingvistik xususiyatlari keng va chuqur tahlil qilinadi. Tadqiqot doirasida har ikki tilning grammatik tizimida zamonning ifodalanish usullari, ularning strukturaviy va semantik jihatlari o'rganiladi. Ingliz tilida zamon kategoriyasi qat'iy grammatik shakllar, yordamchi fe'llar hamda analitik konstruktsiyalar orqali ifodalanishi bilan ajralib turadi. O'zbek tilida esa zamon ko'proq sintetik usulda, ya'ni fe'l negiziga qo'shimchalar qo'shish orqali ifodalanadi va ko'pincha kontekst bilan uzviy bog'liq holda namoyon bo'ladi. Maqolada hozirgi, o'tgan va kelasi zamon shakllarining har ikki tildagi ifodalanish mexanizmlari qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi, ularning nutqdagi funksional yuklamasi va kommunikativ vazifalari ochib beriladi. Shuningdek, ingliz tilidagi davomiylik (continuous), mukammallik (perfect) kabi zamon shakllari bilan o'zbek tilidagi mos yoki qisman mos keluvchi shakllar o'rtasidagi farqlar ham ko'rsatib o'tiladi. Bundan tashqari, zamon kategoriyasining tarjima jarayonidagi o'ziga xos muammolari, ayniqsa, ingliz tilidagi murakkab zamon shakllarini o'zbek tiliga adekvat tarjima qilish masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida nazariy manbalar va amaliy misollar asosida xulosalar chiqarilib, til o'rganish, o'qitish va tarjima amaliyoti uchun muhim ilmiy tavsiyalar beriladi. Ushbu ish ingliz va o'zbek tillarining grammatik tizimidagi o'xshashlik va tafovutlarni aniqlash orqali qiyosiy tilshunoslik rivojiga hissa qo'shadi.

Kirish. Tilshunoslikda zamon (tense) kategoriyasi grammatik tizimning eng muhim va murakkab jihatlaridan biri hisoblanadi. U nutqda voqea-hodisalarning vaqtga munosabatini ifodalash, ya'ni harakat yoki holatning qachon sodir bo'lganini, hozir davom etayotganini yoki kelajakda amalga oshishini ko'rsatishda asosiy rol o'ynaydi. Zamon kategoriyasi nafaqat grammatik birlik sifatida, balki semantik va pragmatik jihatdan ham katta ahamiyatga ega bo'lib, u kommunikativ jarayonda fikrning aniq va tushunarli

yetkazilishiga xizmat qiladi. Shu sababli, turli tillardagi zamon tizimlarini o'rganish va ularni qiyosiy tahlil qilish lingvistika fanining dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Ingliz va o'zbek tillari turli til oilalariga mansub bo'lib, ularning grammatik tizimlari ham sezilarli darajada farqlanadi. Ingliz tili analitik til sifatida zamon kategoriyasini asosan yordamchi fe'llar, fe'l shakllari va maxsus grammatik konstruktsiyalar orqali ifodalaydi. Unda zamon va aspekt (aspect) tushunchalari bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, davomiylik

va tugallanganlik kabi ma'nolar alohida grammatik shakllar orqali ifodalanadi. O'zbek tili esa agglutinatív, ya'ni qo'shimchalar yordamida grammatik ma'nolarni ifodalovchi til sifatida zamon kategoriyasini asosan affikslar orqali, ya'ni fe'l negiziga qo'shimchalar qo'shish yo'li bilan ifodalaydi. Bu esa o'zbek tilida zamonning ko'proq sintetik xarakterga ega ekanligini ko'rsatadi. Mazkur ikki til o'rtasidagi zamon kategoriyasini qiyosiy jihatdan o'rganish bir tomondan ularning grammatik tizimidagi o'xshashlik va farqlarni aniqlash imkonini bersa, ikkinchi tomondan, til o'rganish jarayonida yuzaga keladigan qiyinchiliklarni tushunishga yordam beradi. Xususan, ingliz tilidagi murakkab zamon shakllarini o'zbek tiliga tarjima qilishda yoki aksincha, o'zbek tilidagi zamon shakllarini ingliz tilida ifodalashda turli lingvistik muammolar yuzaga keladi. Bu esa zamon kategoriyasining nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham muhim ekanligini ko'rsatadi.

Shuningdek, zamon kategoriyasining nutq jarayonidagi o'rni ham alohida e'tiborga loyiqdir. U kommunikativ vazifani bajarishda so'zlovchining vaqtga nisbatan munosabatini ifodalab, axborotning aniq, izchil va mantiqiy yetkazilishini ta'minlaydi. Zamon shakllarining to'g'ri qo'llanilishi nutqning grammatik jihatdan to'g'ri va stilistik jihatdan uyg'un bo'lishiga yordam beradi. Shu bilan birga, zamon kategoriyasi diskurs tahlilida ham muhim rol o'ynab, matn ichidagi voqealar ketma-ketligini va ularning o'zaro bog'liqligini aniqlashga xizmat qiladi.

Ushbu tadqiqotning dolzarbligi ingliz va o'zbek tillaridagi zamon tizimlarini qiyosiy o'rganish orqali ularning strukturaviy va funksional xususiyatlarini chuqurroq tahlil qilish zarurati bilan belgilanadi. Ayniqsa, zamon shakllarining ifodalanish mexanizmlarini o'rganish, ularning semantik yuklamasini aniqlash hamda tarjima jarayonidagi o'ziga xos jihatlarni yoritish ilmiy va amaliy ahamiyatga ega. Mazkur maqolada ingliz va o'zbek tillarida zamon kategoriyasining qiyosiy-lingvistik jihatlari, ularning grammatik ifodalanish usullari, funksional xususiyatlari hamda tarjima jarayonidagi muammolari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari tilshunoslik nazariyasini boyitish bilan birga, til o'qitish va tarjima amaliyotida samarali foydalanish imkonini beradi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili.

Zamon kategoriyasini o'rganish tilshunoslikda uzoq tarixga ega bo'lib, bu masala turli davrlarda ko'plab olimlar tomonidan turli nazariy yondashuvlar asosida tadqiq etilgan. Ingliz va o'zbek tillaridagi zamon tizimlarini qiyosiy o'rganish esa umumiy tilshunoslik, qiyosiy lingvistika hamda tipologik tadqiqotlar doirasida muhim o'rin egallaydi. Mavzuga oid ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, zamon kategoriyasi ko'plab tilshunoslar tomonidan grammatik kategoriya sifatida emas, balki semantik va funksional jihatdan ham keng yoritilgan.

Ingliz tilidagi zamon tizimi bo'yicha G. Sweet, O. Jespersen, R. Quirk, S. Greenbaum kabi tilshunoslar muhim nazariy qarashlarni ilgari surganlar. Ularning ishlarida ingliz tilidagi

zamonlar tizimi aspekt bilan uzviy bog'liq holda o'rganilib, zamon va aspektning o'zaro farqi va aloqasi batafsil tahlil qilingan. Xususan, ingliz tilida zamon kategoriyasi uch asosiy vaqt (present, past, future) va ularning aspektual shakllari (continuous, perfect) orqali ifodalanishi ta'kidlanadi. Bu olimlar ingliz tilidagi zamon tizimini analitik xususiyatga ega ekanligini asoslab berganlar.

O'zbek tilshunosligida zamon kategoriyasi A. Hojiyev, Sh. Rahmatullayev, A. Nurmonov, N. Mahmudov kabi olimlarning ishlarida keng o'rganilgan. Ularning tadqiqotlarida o'zbek tilidagi fe'l zamonlari tizimi, ularning grammatik shakllari va qo'shimchalar orqali ifodalanish xususiyatlari batafsil yoritilgan. O'zbek tilida zamon kategoriyasi asosan sintetik usulda ifodalanishi, ya'ni fe'l negiziga zamon qo'shimchalarining qo'shilishi orqali amalga oshirilishi ilmiy asosda ko'rsatib berilgan. Shuningdek, o'zbek tilida zamon shakllarining nutqdagi kontekstga bog'liqligi ham alohida ta'kidlanadi.

Qiyosiy tilshunoslik yo'nalishida zamon kategoriyasini o'rganishda ingliz va o'zbek tillarini solishtirish orqali ularning strukturaviy va semantik farqlari aniqlanadi. Bu borada zamon shakllarining tarjima jarayonidagi mosligi, ekvivalentlik masalalari va transformatsiya usullari ham ilmiy adabiyotlarda yoritilgan. Ayrim tadqiqotlarda ingliz tilidagi murakkab zamon shakllarining o'zbek tilida bir nechta vositalar yordamida ifodalanishi yoki aksincha, o'zbek tilidagi sodda shakllarning ingliz tilida murakkab

grammatik konstruksiyalar orqali berilishi ko'rsatib o'tiladi.

Shuningdek, zamon kategoriyasining pragmatik va diskursiv xususiyatlari ham zamonaviy tilshunoslikda alohida o'rganilmoqda. Bu yo'nalishdagi tadqiqotlarda zamon shakllarining matn ichidagi voqealar ketma-ketligini ifodalashdagi roli, ularning kommunikativ vazifasi va nutqning izchilligini ta'minlashdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Bu esa zamon kategoriyasini nafaqat grammatik birlik sifatida, balki nutqiy faoliyatning muhim elementi sifatida ko'rib chiqish zarurligini ko'rsatadi. Mavjud ilmiy adabiyotlar tahlili ingliz va o'zbek tillarida zamon kategoriyasi yetarlicha o'rganilgan bo'lsa-da, ularni qiyosiy aspektida chuqurroq tahlil qilish, ayniqsa zamon shakllarining funksional va tarjima jihatlarini kompleks tarzda o'rganish dolzarb ekanligini ko'rsatadi. Shu bois mazkur tadqiqot ushbu yo'nalishda mavjud nazariy qarashlarni umumlashtirish va ularni amaliy misollar bilan boyitish orqali ilmiy izlanishlarga o'z hissasini qo'shadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda ingliz va o'zbek tillarida zamon kategoriyasini qiyosiy-lingvistik jihatdan o'rganish uchun bir nechta ilmiy tadqiqot metodlaridan kompleks foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini umumiy ilmiy yondashuvlar, lingvistik tahlil tamoyillari hamda qiyosiy tilshunoslik metodlari tashkil etadi. Avvalo, tavsifiy (descriptive) metod yordamida ingliz va o'zbek tillaridagi zamon shakllarining grammatik xususiyatlari alohida-alohida yoritildi. Ushbu metod orqali har ikki tilda zamon kategoriyasining ifodalanish

mexanizmlari, ularning strukturaviy va semantik jihatlari tizimli ravishda tavsiflandi. Ingliz tilidagi zamon shakllari yordamchi fe'llar va analitik konstruktsiyalar asosida, o'zbek tilidagi zamon shakllari esa affikslar orqali ifodalanishi misollar yordamida ko'rsatib berildi.

Qiyosiy (comparative) metod tadqiqotning asosiy usullaridan biri bo'lib, ingliz va o'zbek tillaridagi zamon tizimlari o'rtasidagi o'xshashlik va farqlarni aniqlashga xizmat qildi. Ushbu metod yordamida zamon shakllarining strukturaviy tuzilishi, ularning funksional xususiyatlari hamda kommunikativ vazifalari solishtirildi. Natijada har ikki tilning zamon tizimlari o'rtasidagi tipologik tafovutlar va umumiy jihatlar ochib berildi. Tahliliy (analytical) metod orqali olingan lingvistik materiallar chuqur tahlil qilinib, zamon kategoriyasining semantik yuklamasi va nutqdagi funksional roli aniqlab chiqildi. Bu metod yordamida zamon shakllarining kontekstga bog'liqligi, ularning diskurs ichidagi o'rni va qo'llanish xususiyatlari o'rganildi.

Shuningdek, induktiv va deduktiv yondashuvlardan ham foydalanildi. Induktiv yondashuv orqali alohida misollar va lingvistik faktlar asosida umumiy xulosalar chiqarildi, deduktiv yondashuv esa mavjud nazariy qarashlardan kelib chiqib, aniq holatlar tahlil qilinishini ta'minladi.

Tadqiqot jarayonida misollar tahlili (case analysis) ham muhim o'rin tutdi. Ingliz va o'zbek tillaridagi real nutq namunalaridan olingan misollar asosida zamon shakllarining qo'llanilishi va ularning o'zaro mosligi ko'rib chiqildi. Bu

esa nazariy xulosalarni amaliy material bilan mustahkamlash imkonini berdi.

Tahlil va natija. Ingliz va o'zbek tillarida zamon kategoriyasini qiyosiy tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, ushbu grammatik kategoriya har ikki tilda ham vaqt munosabatini ifodalash vazifasini bajaradi, biroq ularning ifodalanish mexanizmlari tipologik jihatdan keskin farq qiladi. Bu farqlar til tizimining umumiy strukturasi, morfologik qurilishi hamda sintaktik xususiyatlari bilan bevosita bog'liqdir. Ingliz tili analitik til sifatida zamon va aspektni ifodalashda yordamchi fe'llar, fe'l shakllari va grammatik konstruktsiyalardan keng foydalanadi. O'zbek tili esa agglutinativ til bo'lib, zamon ma'nolari asosan affikslar yordamida, ya'ni fe'l negiziga qo'shimchalar qo'shish orqali ifodalanadi.

Ingliz tilida zamon kategoriyasi aspekt bilan chambarchas bog'liq holda rivojlangan. Masalan, present continuous, past continuous, present perfect, past perfect kabi shakllar zamon va aspektning birgalikdagi ifodasidir. Bu shakllar nafaqat harakatning qachon sodir bo'lganini, balki uning davomiyligi yoki tugallanganligini ham bildiradi. Shu sababli ingliz tilida zamon tizimi murakkab, ko'p qatlamli va funksional jihatdan boy hisoblanadi. Ayniqsa, perfect aspektning mavjudligi ingliz tilida voqealarning natijaviy holatini ifodalashda muhim rol o'ynaydi.

O'zbek tilida esa zamon kategoriyasi nisbatan sodda va tizimli ko'rinishga ega. O'tgan, hozirgi va kelasi zamon shakllari fe'lga qo'shimchalar qo'shish orqali hosil qilinadi: -di, -yap, -adi, -gan, -moqchi kabi affikslar zamon ma'nosini ifodalaydi. Biroq o'zbek tilida aspekt alohida

grammatik kategoriya sifatida ajralmagan. Davomiylik, tugallanganlik yoki natijaviylik kabi ma'nolar ko'pincha leksik birliklar, yordamchi so'zlar yoki kontekst orqali anglashiladi. Bu esa o'zbek tilining kontekstga tayanadigan til ekanligini ko'rsatadi. Qiyosiy jihatdan qaralganda, ingliz tilida grammatik shakllar orqali aniqlik yuqori darajada ta'minlanadi, ya'ni zamon va aspekt deyarli har doim aniq ifodalanadi. O'zbek tilida esa bir xil zamon shakli turli kontekstlarda turlicha ma'no kasb etishi mumkin. Masalan, "boradi" shakli kelasi zamoni ifodalashi bilan birga, odatiy harakatni ham bildirishi mumkin. Bu holat o'zbek tilida semantik moslashuvning keng ekanligini ko'rsatadi.

Tarjima jarayonida ushbu farqlar yaqqol namoyon bo'ladi. Ingliz tilidagi

"has written", "had written", "is writing" kabi shakllar o'zbek tiliga bir nechta variantlarda tarjima qilinadi: "yozgan", "yozib bo'lgan", "yozyapti" kabi. Bu esa to'g'ridan-to'g'ri grammatik ekvivalentlik har doim ham mavjud emasligini bildiradi. Tarjimon kontekstga qarab eng mos variantni tanlashi kerak bo'ladi. Aks holda ma'no noaniqligi yuzaga kelishi mumkin. Yana bir muhim jihat — nutqdagi funksional farqlar. Ingliz tilida zamon shakllari diskursni tartibga solishda muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, zamonlar ketma-ketligi (sequence of tenses) qoidasi matn ichida voqealarning vaqt bo'yicha izchilligini saqlashga yordam beradi. O'zbek tilida esa matn izchilligi ko'proq kontekst, gaplar o'rtasidagi semantik bog'liqlik va umumiy mantiq orqali ta'minlanadi.

Mezoni	Ingliz tili	O'zbek tili
Til tipi	Analitik til	Agglutinatativ til
Zamon ifodalanishi	Yordamchi fe'llar (do, be, have) va asosiy fe'l shakllari orqali	Fe'lga qo'shimchalar (-di, -yap, -adi, -gan va boshqalar) orqali
Aspekt mavjudligi	Grammatik jihatdan aniq ajralgan (continuous, perfect, perfect continuous)	Alohida grammatik kategoriya sifatida ajralmagan, kontekst orqali ifodalanadi
Zamon turlari soni	Murakkab tizim (12+ zamon shakllari)	Nisbatan sodda tizim (asosan 3 asosiy zamon)
Davomiylik ifodasi	Continuous shakllar orqali aniq beriladi (is writing, was reading)	-yap, -moqda kabi qo'shimchalar orqali ifodalanadi
Tugallanganlik	Perfect shakllari orqali (has done, had done)	-gan qo'shimchasi va kontekst orqali
Kelasi zamon	Will, shall, going to konstruktsiyalari	-adi, -moqchi affikslari orqali

Sintaktik roli	Gap strukturasi zamon shakliga bog'liq	Gap ma'nosi ko'proq kontekst va so'z tartibiga bog'liq
Noaniqlik darajasi	Kam (aniq grammatik shakllar mavjud)	Nisbatan yuqori (kontekstga bog'liq)
Tarjima mosligi	To'g'ridan-to'g'ri ekvivalent har doim ham mavjud emas	Ingliz tilidan tarjimada moslashtirish talab etiladi

Ushbu jadvaldan ko'rinib turibdiki, ingliz va o'zbek tillarida zamon kategoriyasi bir xil funksiyani bajarsa-da, uni ifodalash mexanizmlari tubdan farq qiladi. Ingliz tili analitik til bo'lgani uchun zamon va aspektni ifodalashda yordamchi fe'llar va maxsus grammatik konstruktsiyalar asosiy rol o'ynaydi. Shu sababli zamon shakllari aniq va standartlashgan tizimga ega bo'lib, har bir shakl ma'lum semantik yuklamani bajaradi. O'zbek tilida esa zamon kategoriyasi morfologik jihatdan qo'shimchalar orqali ifodalanadi. Bu til agglutinativ bo'lgani uchun har bir grammatik ma'no alohida affiks orqali beriladi. Biroq ingliz tilidan farqli ravishda o'zbek tilida aspekt mustaqil grammatik kategoriya sifatida ajralmagan. Davomiylik yoki tugallanganlik kabi ma'nolar asosan qo'shimchalar va kontekst orqali anglashiladi.

Jadvaldan yana shuni ko'rish mumkinki, ingliz tilida zamon tizimi murakkab va ko'p darajali bo'lib, perfect va continuous shakllar orqali qo'shimcha semantik farqlar ifodalanadi. O'zbek tilida esa zamon tizimi nisbatan ixcham bo'lib, asosiy uch zamon (o'tgan, hozirgi, kelasi) atrofida shakllangan. Bu esa til o'rganuvchilar uchun o'zbek tilini o'zlashtirishni osonlashtiradi, ingliz tilini esa nisbatan murakkablashtiradi.

Shuningdek, tarjima jarayonida ingliz tilidagi zamon shakllarini o'zbek tiliga to'liq grammatik ekvivalent bilan berish har doim ham mumkin emas. Shu sababli tarjimon kontekstga qarab mos variant tanlashga majbur bo'ladi. Bu esa ikki til o'rtasida semantik, grammatik va pragmatik moslashuv zarurligini ko'rsatadi.

Xulosa va takliflar. Ushbu tadqiqot ingliz va o'zbek tillarida zamon kategoriyasining qiyosiy-lingvistik jihatdan o'rganilishiga bag'ishlanib, har ikki til tizimida vaqt munosabatining ifodalanish mexanizmlarini chuqur tahlil qilish imkonini berdi. O'rganish natijalari shuni ko'rsatdiki, zamon kategoriyasi universal grammatik hodisa sifatida har ikki tilda mavjud bo'lsa-da, uning ifodalanish usullari, strukturaviy tashkil topishi va funksional yuklamasi tipologik jihatdan sezilarli darajada farq qiladi. Ingliz tili analitik til sifatida zamon va aspektni ifodalashda yordamchi fe'llar, murakkab fe'l konstruktsiyalari hamda qat'iy grammatik shakllardan foydalanadi. Bu esa zamonning nafaqat vaqtni, balki harakatning davomiyligi, tugallanganligi, natijaviyligi kabi qo'shimcha semantik jihatlarni ham aniq ifodalash imkonini beradi. Shu sababli ingliz tilida zamon kategoriyasi ko'p qatlamli, tizimli va grammatik jihatdan ancha rivojlangan hisoblanadi.

O'zbek tili esa agglutinatív til sifatida zamon kategoriyasini asosan morfologik vositalar, ya'ni fe'l negiziga qo'shimchalar qo'shish orqali ifodalaydi. Bu tizim soddaligi va ixchamligi bilan ajralib turadi, biroq unda aspekt kategoriyasi ingliz tilidagidek alohida grammatik shakllar orqali ifodalanmaydi. Natijada davomiylik, tugallanganlik yoki natijaviylik kabi ma'nolar ko'pincha kontekst, leksik birliklar yoki nutq vaziyati orqali anglashiladi. Bu esa o'zbek tilida semantik moslashuv va kontekstga tayanuvchanlik yuqori ekanligini ko'rsatadi. Shu jihatdan qaraganda, ingliz tilida grammatik aniqlik ustun bo'lsa, o'zbek tilida semantik moslashuvchanlik ustunlik qiladi.

Tadqiqot davomida aniqlangan muhim jihatlardan biri shundaki, ingliz tilida zamon va aspekt o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, ular birgalikda harakatning vaqtga oid barcha nozik jihatlarini ifodalashga xizmat qiladi. O'zbek tilida esa bu ikki tushuncha ko'proq bir-biriga qo'shib ketgan holda namoyon bo'ladi. Bu esa til o'rganish jarayonida muayyan qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi, ayniqsa ingliz tilini o'zbek tilida o'rganuvchilar uchun. Chunki ular har bir zamon shaklining nafaqat grammatik tuzilishini, balki uning semantik va funksional xususiyatlarini ham anglab yetishlari zarur bo'ladi. Tarjima jarayonida ham ushbu farqlar yaqqol namoyon bo'ladi. Ingliz tilidagi

murakkab zamon shakllarini o'zbek tiliga tarjima qilishda ko'pincha to'g'ridan-to'g'ri grammatik ekvivalent topishning imkoni bo'lmaydi. Bunday vaziyatda tarjimon mazmunni to'liq yetkazish uchun semantik moslashtirishdan foydalanadi. Bu esa tarjima faoliyatida nafaqat grammatik bilim, balki kontekstni chuqur tushunish, nutq vaziyatini to'g'ri baholash va til sezgirligiga ega bo'lish zarurligini ko'rsatadi. Aksincha, o'zbek tilidan ingliz tiliga tarjima qilishda esa mos zamon va aspekt shaklini to'g'ri tanlash muhim ahamiyat kasb etadi, chunki noto'g'ri tanlangan zamon gapning umumiy ma'nosini buzib yuborishi mumkin.

Ushbu tadqiqot natijalari asosida shuni ta'kidlash mumkinki, zamon kategoriyasini o'rganishda uni faqat grammatik hodisa sifatida emas, balki semantik va pragmatik jihatlari bilan birgalikda tahlil qilish muhimdir. Ayniqsa, til o'rgatish jarayonida zamon shakllarini alohida-alohida yodlatish emas, balki ularni kontekst ichida, real nutqiy vaziyatlar asosida tushuntirish samaraliroq natija beradi. Bu yondashuv o'quvchilarning tilni chuqurroq anglashiga va uni amaliyotda to'g'ri qo'llashiga yordam beradi.

Shu bilan birga, qiyosiy yondashuvdan foydalanish ham muhim metodik ahamiyatga ega. Ingliz va o'zbek tillarini solishtirib o'rganish orqali o'quvchilar har ikki tilning o'ziga xos xususiyatlarini yaxshiroq tushunadilar.

References:

1. Randolph Quirk, Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. A Comprehensive Grammar of the English Language. – London: Longman, 1985. – pp. 175–210.
2. Geoffrey Leech Meaning and the English Verb. – London: Longman, 2004. – pp. 13–45.

3. Otto Jespersen. The Philosophy of Grammar. – London: George Allen & Unwin, 1924. – pp. 256–300.
4. Rodney Huddleston, Pullum G.K. The Cambridge Grammar of the English Language. – Cambridge: CUP, 2002. – pp. 116–160.
5. В. В. Виноградов Русский язык. Грамматическое учение о слове. – Москва: Высшая школа, 1972. – с. 210–245.
6. А. И. Смирницкий Морфология английского языка. – Москва: Издательство литературы на иностранных языках, 1959. – с. 180–220.
7. А. Hojiyev O‘zbek tili grammatikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1981. – 145–178-betlar.
8. Sh. Rahmatullayev Hozirgi o‘zbek adabiy tili. – Toshkent: Universitet, 2006. – 210–250-betlar.
9. A. Nurmonov O‘zbek tilining nazariy grammatikasi. – Toshkent: Fan, 2012. – 98–135-betlar.
10. N. Mahmudov O‘zbek tili sintaksisi va morfologiyasi. – Toshkent: Fan, 2010. – 167–205-betlar.